

РЕЛІГІЄЗНАВЧІ СТУДІЇ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.49(4-6)-12

УДК 279.17

ВИКОРИСТАННЯ СИМВОЛІВ В ІСТОРІЇ РЕЛІГІЙНОЇ
ОРГАНІЗАЦІЇ СВІДКИ ЄГОВИUSE OF SYMBOLS IN THE HISTORY OF THE JEHOVAH'S WITNESS
RELIGIOUS ORGANIZATIONІ. Б. Остащук
М. О. Овчар

Актуальність теми дослідження. Тема релігійної символіки є актуальною серед багатьох християнських деномінацій. В той час як у традиційних церквах символіці віддається велике значення та сакральний зміст, то протестантські церкви їй приділяють менше значення, однак використовують певні атрибути, зокрема хрест. Водночас, Свідки Єгови, які не асоціюють себе з жодним основним напрямком християнства, мають власне ставлення до символіки.

Постановка проблеми. Свідки Єгови сьогодні використовують певні емблеми та символи не з сакральною метою, а з ціллю поширення своїх поглядів. Найбільш відомим є логотип JW.ORG – адреса сайту цієї релігійної організації. Однак існує прогалина у науковому висвітленні проблеми ставлення Свідків Єгови до власної релігійної символіки впродовж історії розвитку цієї деномінації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання релігійної символіки в організації Свідків Єгови висвітлювалося здебільшого серед апологетичних праць різних конфесій. Найбільшою мірою цю тему висвітлив Ф. Шпрінгмайер, який намагається провести зв'язок цієї організації з символікою масонства, однак висновки його досліджень не можна вважати повністю об'єктивними та неупередженими.

Постановка завдання. Дослідити використання символіки в історії релігійної організації Свідки Єгови, на основі аналізу трансформації титульних сторінок журналу "Вартова башта".

Виклад основного матеріалу.

Urgency of the research. The topic of religious symbolism is relevant among many Christian denominations. While in traditional churches symbolism is given great importance and sacred meaning, Protestant churches attach less importance to it, but use certain attributes, in particular the cross. At the same time, Jehovah's Witnesses, who do not associate themselves with any main direction of Christianity, have their own attitude to symbolism.

Target setting. Jehovah's Witnesses today use certain emblems and symbols not for a sacred purpose, but for the purpose of spreading their views. The most famous is the JW.ORG logo - the website address of this religious organization. However, there is a gap in scientific coverage of the problem of the attitude of Jehovah's Witnesses to their own religious symbols throughout the history of the development of this denomination.

Actual scientific researches and issues analysis. The question of the use of religious symbols in the organization of Jehovah's Witnesses was covered mostly among the apologetic works of various denominations. To the greatest extent, this topic was highlighted by F. Springmeier, who tries to connect this organization with the symbolism of Freemasonry, but the conclusions of his research cannot be considered completely objective and unbiased.

The research objective. To investigate the use of symbolism in the history of the religious organization Jehovah's Witnesses, based on the analysis of the transformation of the front pages of the Watchtower magazine.

The statement of basic materials.

Головним офіційним періодичним виданням руху Дослідників Біблії, які в 1931 році отримали назву Свідки Єгови був журнал "Вартова Башта". Впродовж історії видання цього титульна сторінка журналу відображала суть назви та його мети. Незмінним атрибутом цієї титульної сторінки було зображення вартової вежі. Водночас у 1931–1951 рр. більше акцентувалася увага на значенні зображеної на обкладинці небесної колісниці. Важливе місце в перші десятиліття історії цього релігійного руху займала емблема хреста і корони, яка містилася на обкладинці журналу до 1931 року. Крім того, цю емблему носили віряни організації у вигляді значка чи булавки як ознаку своєї релігійної ідентичності. Однак починаючи з кінця 1920-х рр. цей знак перестав бути у пошані і з часом зник з обкладинки "Вартової Башти".

Висновки. В результаті дослідження було визначено, що релігійна символіка мала місце в історії Свідків Єгови. Однак вона не мала сакрального змісту, а здебільшого слугувала для допомоги поширення своїх переконань. Еволюція філософії дизайну обкладинки "Вартової Башти" вказує на тонке розуміння здатності візуальної символіки привертати та утримувати увагу читачів, тим самим сприяючи глибшій взаємодії зі змістом журналу.

Ключові слова: Свідки Єгови, Дослідники Біблії, релігійна символіка, логотип JW.ORG, журнал "Вартова башта", емблема з короною та хрестом.

The main official periodical of the Bible Students movement, which in 1931 received the name Jehovah's Witnesses, was the Watchtower magazine. Throughout the history of this publication, the title page of the magazine reflected the essence of the name and its purpose. An invariable attribute of this title page was the image of a watchtower. At the same time, in 1931–1951, more attention was focused on the meaning of the heavenly chariot depicted on the cover. An important place in the first decades of the history of this religious movement was occupied by the emblem of the cross and crown, which was on the cover of the magazine until 1931. In addition, this emblem was worn by the believers of the organization in the form of a badge or pin as a sign of their religious identity. However, starting from the end of the 1920s, this sign ceased to be revered and eventually disappeared from the cover of the Watchtower.

Conclusions. As a result of the research, it was determined that religious symbolism had a place in the history of Jehovah's Witnesses. However, it did not have a sacred meaning, but mostly served to help spread its beliefs. The evolution of the Watchtower cover design philosophy points to a subtle understanding of the ability of visual symbolism to attract and hold the attention of readers, thereby facilitating a deeper engagement with the magazine's content.

Keywords: Jehovah's Witnesses, Bible Students, religious symbols, JW.ORG logo, Watchtower magazine, crown and cross emblem.

Актуальність теми та проблема дослідження. Питання символіки серед релігійних організацій має велике значення. Так для традиційних християнських деномінацій, католицьких та православних певні символічні дії та символи містять глибокий сакральний зміст. Щодо протестантських деномінацій, то сакральність не має подібного значення чи важливості, однак є досить поширене використання символу хреста як на будівлях храмів так і в середині культових приміщень. Водночас релігійні організації, які не відносять себе ані до католицизму ані до православ'я ані до протестантизму, зокрема Свідки Єгови мають власний погляд у своєму ставленні до символіки. Релігійна організація Свідків Єгови виражає негативне ставлення до використання релігійної символіки, хреста та інших атрибутів, які є досить поширеними серед різних християнських деномінацій. На практиці такий погляд цієї релігійної організації виражений тим, що віряни не носять та не вшановують жодних релігійних символів і не встановлюють їх на своїх культових спорудах, так званих Залах Царства. Водночас неправильним буде вважати, що у їхній практиці

повністю відсутня будь-яка символіка. Наприклад, поширене використання логотипу сайту JW.ORG на залах Царства та у різноманітних місійних кампаніях. Головною метою такої діяльності є звернення уваги людей до офіційного сайту цієї релігійної організації, який містить усю актуальну текстову інформацію, аудіо- та відеоматеріали духовного спрямування, які охоплюють різні теми. Водночас цей логотип JW.ORG став одним із сучасних ідентифікаторів релігійної організації Свідки Єгови. Приклад цього наведений в одному з номерів журналу, де розповідається про дівчат з одного міста на Філіппінах, які помітили стенд із релігійною літературою, поруч з яким стояла молода жінка Свідок Єгови, яка мило посміхалася. Дівчата побачили логотип на стенді з літературою, однак не наважились підійти. Трохи згодом із міського автобусу вони побачили Залу Царства, молитовний будинок Свідків Єгови та той самий логотип на стіні [26], який одразу впізнали. Отже, логотип JW.ORG слугує не тільки посиланням на сайт, а й знаком ідентифікації Свідків Єгови у суспільстві. На сьогоднішній день існує прогалина у науковому висвітленні проблеми ставлення Свідків Єгови до власної релігійної символіки впродовж історії розвитку цієї деномінації.

Постановка завдання. Дослідити використання символіки в історії релігійної організації Свідки Єгови, на основі аналізу трансформації титульних сторінок журналу “Вартова башта”.

Результати дослідження. Основне періодичне видання Свідків Єгови журнал “Сіонська Вартова башта та Вісник присутності Христа” почав видаватися з липня 1879 року. Засновником руху Дослідників Біблії (які згодом взяли назву Свідки Єгови) був Чарльз Тейз Рассел, який також став першим президентом Товариства Вартової Башти, зареєстрованого у 1884 році. Хоча повна назва журналу зазнавала змін, однак основний термін “Вартова башта” до сьогодні залишився незмінним. Метою видання журналу було звернення уваги суспільства до подій політичної, соціальної та релігійної сфер як ознак виконання біблійних пророцтв про останні дні й настання очікуваного Тисячолітнього царства [22, с. 6].

З метою підкреслення назви журналу та його мети в якості ілюстрації було обране зображення вартової вежі, яка використовувалася в укріплених містах у попередні тисячоліття (див. Рис. 1). Розміри та дизайн цього зображення зазнавали змін, однак символ у якості башти, назва та мета журналу залишалися незмінними. Башта не мала сакрального значення, зображення були ілюстративними й допомагали зрозуміти суть вістки, яка проповідувалась через це періодичне видання та організацію. Товариство Вартової Башти також цікавилось ретроспективою трансформації обкладинок офіційного журналу Свідків Єгови впродовж історії. Від початку на обкладинках було зображення вежі, у чому можна пересвідчитись, оскільки у одному зі своїх звернень до читачів редакція “Вартової Башти” розмістила усі варіанти дизайну титульних сторінок журналу, які використовувалися впродовж всієї історії цього періодичного видання [23].

Вартовими баштами були пункти спостереження, які нерідко вбудовувалися у міські мури. Водночас такі башти слугували як окремі будівельні споруди, які влаштовували на кордонах або безлюдних територіях з метою спостереження та попередження від нападу ворожих армій. Окрім того, існували вартові вежі сільськогосподарського призначення, які були пов'язані з вирощуванням зернових культур та фруктових дерев. Метою таких веж була охорона сільськогосподарських територій від злодіїв та диких тварин. Також у спекотні дні в таких спорудах могли знайти собі прихисток землероби, садівники

та пастухи отар. Окрім того, вони слугували в якості тимчасового житла для тих, хто перебував на досить далекій відстані від власних домівок [7; 15, с. 509].

Рис. 1 Вигляд символу вежі у журналі “Вартова башта” у перші десятиліття випуску журналу

Для посилення та пояснення цього символу використовувався біблійний текст із книги пророка Ісаї (21:11): “Стороже, яка пора ночі? А сторож сказав: Настав ранок, та все ж ще ніч”.

У 1895 році змінився дизайн обкладинки (див. Рис. 2а). Значну частину сторінки займала вартова башта, яка стоїть на березі бурхливого моря. Башта випромінює промені світла у той час, як хвилі б'ються в скельний фундамент. Також у нижній частині сторінки курсивом були зазначені наступні слова з доданою в текст інтерпретацією певних термінів: “тривога людей на землі й збентеження від шуму моря та хвиль (неспокій, незадоволення), коли люди будуть мертвити від страху й очікування того, що йде на весь світ (суспільство), бо сили небесні (церковна влада) порушаться... Так і ви, як побачите, що діється це, то знайте, що Боже Царство вже близько! Випростуйтесь, і підійміть свої голови, бо наближається ваше визволення!” (Луки 21:25-31).

Присутні також листи двох вірян, які були надіслані Чарльзу Расселу, першому президенту Товариства Вартової Башти, з відгуками на новий дизайн обкладинки. У відгуках було наголошено на привабливості дизайну титульної сторінки. Теж було підкреслено: “основа башти стоїть непохитно, а в неї розбиваються хвилі та шторми”. Ці слова вказували як на схвалення оновленого дизайну, так і свідчили про підбадьорення читачів “Вартової Башти”, які розуміли, що рух Дослідників Біблії продовжить свою діяльність, незважаючи на будь-які перешкоди, та що їхня надія на майбутнє не є даремною [24, с. 180].

У 1931 р. рух Дослідників Біблії взяв назву “Свідки Єгови”. Це нововведення зокрема відобразилося на оновленні обкладинки журналу (див. Рис. 2б). З тих пір знизу сторінки з'явилося біблійне місце, з якого взято цей вислів – Ісаї 43:10-12: “Ви ж свідки Мої, говорить Єгова, а Я Бог!”. Окрім того, значній зміні був підданий дизайн обкладинки. Була показана сцена, яка була нав'язана видіннями з книги Єзекіїля. На рисунку було зображено, як небесна колісниця у славі в супроводі великої кількості ангелів наближається до вартових, які стоять на вежі. Видіння про колісницю означало настання суду, який, як Свідки вважали, скоро настане над “цим злим світом”. З іншого боку, наближення колісниці до вартових означало наближення небесної частини Божої організації, яка складається з ангелів, херувимів та серафимів і “встановлює духовний контакт” [9, с. 8] з її земною частиною – вірянами Свідків Єгови, задля підсилення праці свідчення. Саме там був зроблений наголос на “вартовому”: “Сину людський, Я настановив тебе вартовим для Ізраїлевого дому, і як почувеш ти слово з уст Моїх, то остережи їх від Мене” (Єзекііль 3:17).

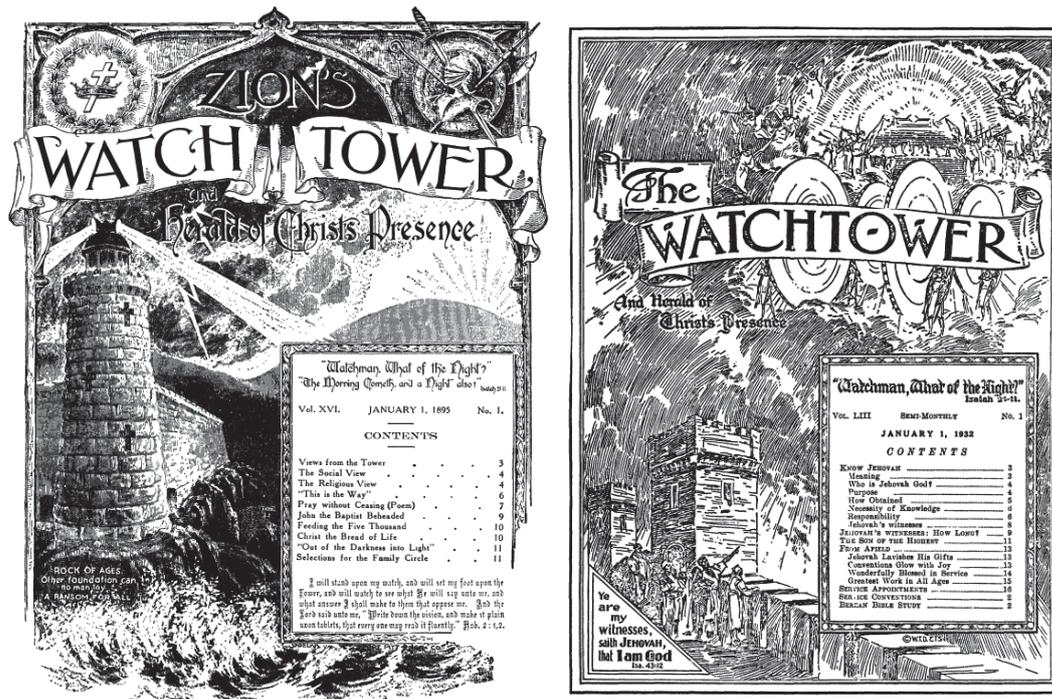

Рис. 2 Дизайн обкладинок журналу “Вартова башта”
а) 1895–1931 рр.; б) 1931–1950 рр.

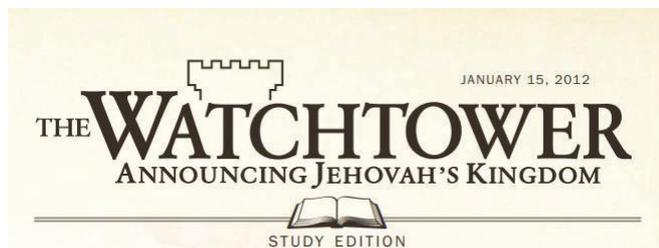
У відгуках була звернена увага насамперед на дизайн зображення на обкладинці. Дописувач М. Е. Конфер (M. E. Confehr) зазначив, що нове зображення “безумовно, слід зарахувати до творів мистецтва”. Інший дописувач зазначив, що обкладинки журналу завжди були чудовими, однак остання ще краща та більш реалістична. Водночас, у відгуках можна помітити і розуміння символізму нової ілюстрації. Один із них розповідає про те, що на обкладинці графічно зображено настання “прийдешнього царства праведності” та тісні відносини, які мають віряни як Божі “свідки” з небесною частиною організації [5]. Ще один читач звернув увагу, що на титульній сторінці дуже реалістично відображено, як піднімаються клубні диму, які супроводжують рух небесної колісниці. Його слова: “Який це буде чудовий час, коли весь дим битви розсіється” [4]. У символі диму читач бачить образ боротьби, суду над людством та великої битви Армагеддон.

Нова обкладинка журналу “Вартова башта” впродовж майже 20 років нагадувала важливість для вірян бути слухняними вказівкам своєї релігійної організації, оскільки вона зв'язана безпосередньо з Небесним військом та колісницею, якою керує сам Бог Єгова. Згодом, починаючи з 1950-років, обкладинка журналу знову кардинально змінилася, як було тоді зазначено: “Відтепер “Вартова башта” матиме новий дизайн обкладинки, а її новий розмір і форма дозволять забезпечити більшу різноманітність змісту, що сяє барвистими ілюстраціями” [15, с. 363].

Від того часу Товариство вже не надавало обкладинкам значного чи додаткового символізму. Проте, як ми проаналізували, попереднім зображенням титульних сторінок Товариство Вартової Башти надавалося опис та пояснення їх символічного значення. З часом дизайн титульних сторінок “Вартової Башти” не був сталим, як у попередні роки, а містив ілюстрації, які були окремими для кожного номеру періодичного видання. Кожне таке зображення висвітлювало головну тему чи проблематику, яка була піднята у конкретному випуску журналу.

Варто звернути увагу лише на символ, який був доданий до обкладинки

журналу та присутній до сьогодні. Справа в тому, що у 2008 році журнал був поділений на два різні випуски, які були розраховані на різні цільові групи читачів. Перший був спрямований на загальне розповсюдження серед населення, як і раніше, другий же був позначений як “випуск для вивчення” і був спрямований безпосередньо для членів релігійної організації. Саме у цьому виданні був доданий один символічний елемент – розгорнута Біблія (див. Рис. 3). Поглянемо як Товариство Вартової Башти пояснює його значення: “Уважно подивіться на обкладинку журналу, який ви зараз тримаєте в руках. Біля основи башти зображено розгорнуту Біблію. Це звертає увагу на те, чому ми маємо вивчення “Вартової башти”. Його мета – досліджувати Біблію за допомогою цього журналу. Дійсно, на щотижневих вивченнях “Вартової башти” “вияснюють значення” Божого Слова і, так само як за днів Неємії, “роблять зрозумілим читане”” [27, с. 21].

Рис. 3 Вигляд журналу для вивчення з 2008 року

Окремо звернемо увагу на символ, який використовувався певний час не тільки на обкладинках журналу, а також і в інших формах релігійної практики та релігійного вираження серед Дослідників Біблії. Мова йде про символ “хрест і корона”. Він почав використовуватись з початку 1895 р. на обкладинці “Вартової башти” у верхньому лівому куті (див. рис. 2) і був присутній у кожному номері журналу впродовж понад 35 років – до осені 1931 року.

Звернено увагу на реакцію читачів після першої появи емблеми хреста і корони. “Я впевнений, що це покращення буде високо оцінено читачами. Емблема хреста та корони – це доречний та гарний дизайн для БАШТИ. Його присутність завжди має підбадьорювати, підтримувати та втішати спільноту віруючих” [8]. Крім того, значки та булавки у формі хреста і корони (див. Рис. 4), які носили Дослідники Біблії у ті роки: “Насправді це був значок із вінком із лаврового листя по краях, а всередині вінка була корона з хрестом, що проходить через нього під кутом” [2, с. 148]. Зазначається, що це виглядало досить привабливо. Також це мало своє символічне значення щодо виконання євангельських слів нести свого хреста та слідувати за Ісусом Христом (Матвія 16:24). Корона ж була символом майбутнього прославлення тих, хто залишився вірним до кінця. Ба більше, зазначається, що “хрест і корона нерозривно з’єднані у божественній програмі” [12], посилаючись на біблійний текст: “Якщо ми страждаємо, то й царюватимемо разом із Ним” (2 Тимофія 2:12). Вони очікували, що при другому приході Христа вірні Його послідовники отримають нагороду вічного життя, яке символізується вінцем (короною) переможця. Також у журналі за 1920 р. присутнє наступне твердження: “Прапор, під яким борються війська Короля (Ісуса Христа), позначений хрестом і короною”. Ось чому було зроблено наступний висновок: “Той, хто витримає хрест, буде носити корону” [17].

У 1898 р. в одному з номерів “Вартової Башти” емблему хреста і корони було названо “священними символами нашої віри” [21]. Підкреслювалося, що Дослідники Біблії “з гордістю носили значки з хрестом у короні” [24, с. 103–104], оскільки це стало ознакою їх релігійної ідентичності. Окрім того, під час Першої

світової війни у 1916 році у тюремних камерах, де перебували ув'язнені Дослідники Біблії, які відбували у Великій Британії вирок за відмову від виконання військової служби, серед написів та малюнків, які були викарбувані на стінах в'язничних камер, були “доволі точні зображення хреста і корони” [25].

Розглянемо опис 1909 року тогочасного центрального офісу Дослідників Біблії у Нью-Йорку, який мав назву “Бруклінська Скинія”: “У центральному вікні перед Скинією на листовому склі, пофарбованому золотом та квітами, у великому масштабі – близько трьох футів у діаметрі, зображено хрест і корону, які є у багатьох із вас... Під хрестом і короною розташовані слова “Ми хвалимося Хрестом Христовим”” [18]. На шпальтах журналу Вартова башта, починаючи з 1909 року, містилися оголошення щодо можливості придбання емблем хреста і корони різних типів, як із золота, так і зі срібла [6]. Відомо, що Товариство Вартової Башти інколи дарувало ці емблеми відвідувачам центрального офісу [18] або активним працівникам, які поширювали літературу Товариства [1].

Під час церемонії похорону Чарльза Рассела наприкінці 1916 року місце поховання було прикрашене квітковою композицією, яка представляла знайому всім Дослідникам Біблії емблему хреста і корони. Також у “Вартовій Башті” було пояснено використання цього символу під час траурного служіння: “хрест, що символізує його (Рассела) долю в смерті Христа, і корона, що символізує Корону Слави, яку, як ми віримо, він тепер носить із нашим дорогим Господом на Небесах” [19].

Рис. 4. Емблема хреста в короні [24, с. 103–104]

Однак у другій половині 1920-рр цей символ Джозеф Рутерфорд, наступник Чарльза Рассела у керівництві Товариства Вартової Башти, почав розглядати як ознаку Вавилону, відступницької релігійної системи. Повідомляється, що на конгресі Дослідників Біблії 1928 року у Детройті, штат Мічиган, було оголошено носіння символу хреста і корони непотрібним та навіть небажаним. У тому ж році було зроблено акцент на тому, що відмітною рисою приналежності до християнської віри повинен бути не “декоративний символ”, а участь у служінні проповіді [10, с. 200]. Значки “Хрест і корона” у різних варіантах пропонувалися для придбання на сторінках журналу “Вартова башта” до 1928 року, однак у наступні роки така пропозиція більше не з’являлася на його сторінках [11]. Навіть більше, починаючи з 15 жовтня 1931 року, номери Вартової Башти не містили знаку хреста і корони на своїй титульній сторінці.

Під час проведення служіння Вечері Господньої навесні 1932 року на зібраннях Свідків Єгови (нова назва руху з 1931 р.) перестала використовуватись на сцені вишита скатертина з хрестом і короною. Один служитель організації

“брат Габлер” наголосив щодо використання тієї скатертини: “Брати, це повинно піти. Геть із ним! Геть із ним!” [3, с. 145]. Так само Свідки Єгови припинили носити на одязі значки з хрестом і короною. У 1933 році носіння шпильки з хрестом і короною було внесено до списку речей, що позначені як “дурні захоплення” [14, с. 239]. А вже на початку 1936 року це питання було повністю закрито, оскільки прийшло нове розуміння, що Христос був розіп’ятий на вертикальному стовпі, а не на хресті [10, с. 200].

Існує низка звинувачень Чарльза Рассела у його зв’язку з масонством. Справа в тому, що Орден Тамплієрів використовував цей символ. Приведемо цитату з праці американського автора, прихильника конспірологічних теорій, Ф. Шпрінгмайера “Вартова башта і масони”: “Насправді цей символ (знак хреста і корони) використовувався тамплієрами, і він виразно належить їм. Дві особливості відрізняють його від шансу, що хтось також міг створити схожого. Він має червоний хрест і характерний тип корони. Логотипи Рассела чітко мали всі відмінні риси логотипу Тамплієрів. У спеціальних випусках Вартової Башти була кольорова обкладинка з червоними хрестами та характерною короною” [16, с. 90].

Водночас не можна бути однозначним у поданих висновках, оскільки цей символ також можна зустріти у католицьких та деяких протестантських культових спорудах. Також у ті часи цей знак став торговою маркою релігійної організації Церкви Христа Вченого (Church of Christ, Scientist), засновницею якої була Мері Бейкер Еді. А згідно джерел цієї організації, цей символ засновниця запозичила через зображення на обкладинці книги Конгрегаціоналістської Церкви [20]. Крім того, пояснення цих символів Дослідники Біблії інтерпретують у контексті традиційного християнського тлумачення. Тому детальне вивчення та визначення походження цієї емблеми не є метою цього дослідження. Питання джерела запозичення Чарльзом Расселом символу хреста і корони залишається відкритим.

Висновок. Таким чином, Свідки Єгови у власні символи не вкладають сакрального змісту, а, радше, використовують їх у якості практичної доцільності та місіонерського спрямування. Цей підхід характеризується прагматичним визнанням корисності символів для полегшення глобальної місії у поєднанні з пильним уникненням наділення цих символів сакральним змістом. Логотип JW.ORG відзначається утилітарним підходом до символіки, пов’язаним із його впізнаваністю, адже виступає універсальним ідентифікатором організації, що веде до ресурсів та вчень Свідків Єгови в Інтернеті.

Аналогічним чином дизайн журналу “Вартова башта” відображає ретельний підхід до ролі візуальних елементів у посиленні місіонерського впливу видання. Спочатку символіка на обкладинках журналу була пов’язана з основними доктринами та цілями організації. Згодом ця стратегія змінилася і почала включати динамічніше використання кольору та зображень, при цьому в кожному випуску були представлені ілюстрації, які не тільки візуально привабливі, а й тематично релевантні. Ця еволюція філософії дизайну вказує на тонке розуміння здатності візуальної символіки привертати та утримувати увагу читачів, тим самим сприяючи глибшій взаємодії зі змістом журналу.

Короткочасне прийняття та подальша відмова від емблеми корони та хреста виразно ілюструють обережний підхід організації до використання релігійних символів, що можуть наділятися сакральним змістом та асоціюватися з іншими церквами й їхньою традицією пошанування візуальних зображень. Хоча емблема використовувалася як засіб ідентифікації, припинення її

застосування відображає турботу організації про те, щоб уникнути будь-якої практики, яка могла б бути сприйнята як ідолопоклонницька, на їхню думку.

Проведене у нашій статті дослідження, підкріплене ілюстраціями, підкреслює те, що Свідки Єгови прагнуть підтримувати баланс між використанням візуальних впізнаваних символів у практичних цілях та дотриманням своїх основних релігійних переконань.

Список використаних джерел:

1. 1910 Greetings to Pilgrims and Colporteurs' 1910, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 31, no. 1, pp. 5–6.
2. 1975 Yearbook of Jehovah's Witnesses 1975, *Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*.
3. 1978 Yearbook of Jehovah's Witnesses 1978, *Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*.
4. Cabot, JM 1932, 'New Inspiration', *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 53, no. 6, p. 95.
5. Confehr, ME 1932, 'On the new "dress"', *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 53, no. 5, p. 79.
6. 'Cross and Crown Pins' 1909, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 30, no. 24, p. 370.
7. Dakoronia, F & Kounouklas, P 2019, 'Locrian and Phocian watch towers', *Bulletin de correspondance hellénique*, vol. 143, no. 1, pp. 267–288. Available from: <<https://doi.org/10.4000/bch.767>>. [18 February 2024].
8. 'Extracts from interesting letters' 1891, *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 12, no. 2, pp. 29–30.
9. 'Jehovah's Celestial Chariot on the Move' 1991, *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, vol. 112, no. 6, pp. 8–13.
10. *Jehovah's Witnesses—Proclaimers of God's Kingdom* 1993, Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania.
11. 'Miscellaneous Items' 1928, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 49, no. 22, p. 351.
12. 'Not ashamed of the Gospel' 1918, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 39, no. 9, pp. 138–140.
13. 'Report of Theocracy's Increase Assembly' 1950, *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, vol. 71, no. 19, pp. 361–365.
14. Rutherford, JF 1933, 'Preparation', *Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*.
15. Salah, HA-H . & Shadi, SG 2013, 'Agricultural Watchtowers in Al-Tireh Quarter and 'Ain Qinia Village, Ramallah, Palestine', *International Journal of Architectural Heritage*, vol. 7, no. 5, pp. 509–535. Available from: <<https://doi.org/10.1080/15583058.2011.654049>>. [15 February 2024].
16. Springmeier, F 1990, *The Watchtower & The Masons: A Preliminary Investigation*, Christian Ministry, Portland.
17. 'Strengthened for victory' 1920, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 41, no. 1, pp. 3–10.
18. 'Tabernacle and Bethel Reception' 1909, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 30, no. 10, p. 149.
19. 'The Floral Display' 1916, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 37, no. 23, pp. 359–360.
20. *The history of the Cross and Crown emblem* 2012, Mary Baker Eddy Library. Available from: <<https://www.marybakereddylibrary.org/research/history-of-the-cross-and-crown-emblem/>> [18 February 2024].
21. 'Views from the Watch Tower' 1898, *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 19, no. 20, pp. 299–300.
22. 'Watchman, What of the Night?' 1980, *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*,

- vol. 101, no. 13, pp. 5–11.
23. 'Yes, This Is the Study Edition!' 2012, *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, vol. 133, no. 2, p. 3.
  24. 'Боже Царство править!' 2014, *Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*.
  25. 'Випробування віри' 2004, *Пробудись!*, vol. 85, no. 4, pp. 12–13.
  26. 'Все почалося з усмішки!' 2021, *Вартова башта оголошує Царство Єгови*, vol. 142, no. 3, p. 25.
  27. 'Чи ми зміцнюємо інших на зібраннях?' 2010, *Вартова башта оголошує Царство Єгови*, vol. 131, no. 20, pp. 20–25.

References:

1. 1910 Greetings to Pilgrims and Colporteurs' 1910, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 31, no. 1, pp. 5–6.
2. 1975 Yearbook of Jehovah's Witnesses 1975, *Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*.
3. 1978 Yearbook of Jehovah's Witnesses 1978, *Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*.
4. Cabot, JM 1932, 'New Inspiration', *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 53, no. 6, p. 95.
5. Confehr, ME 1932, 'On the new "dress"', *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 53, no. 5, p. 79.
6. 'Cross and Crown Pins' 1909, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 30, no. 24, p. 370.
7. Dakoronia, F & Kounouklas, P 2019, 'Locrian and Phocian watch towers', *Bulletin de correspondance hellénique*, vol. 143, no. 1, pp. 267–288. Available from: <<https://doi.org/10.4000/bch.767>>. [18 February 2024].
8. 'Extracts from interesting letters' 1891, *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 12, no. 2, pp. 29–30.
9. 'Jehovah's Celestial Chariot on the Move' 1991, *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, vol. 112, no. 6, pp. 8–13.
10. *Jehovah's Witnesses—Proclaimers of God's Kingdom* 1993, Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania.
11. 'Miscellaneous Items' 1928, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 49, no. 22, p. 351.
12. 'Not ashamed of the Gospel' 1918, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 39, no. 9, pp. 138–140.
13. 'Report of Theocracy's Increase Assembly' 1950, *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, vol. 71, no. 19, pp. 361–365.
14. Rutherford, JF 1933, 'Preparation', *Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*.
15. Salah, HA-H . & Shadi, SG 2013, 'Agricultural Watchtowers in Al-Tireh Quarter and 'Ain Qinia Village, Ramallah, Palestine', *International Journal of Architectural Heritage*, vol. 7, no. 5, pp. 509–535. Available from: <<https://doi.org/10.1080/15583058.2011.654049>>. [15 February 2024].
16. Springmeier, F 1990, *The Watchtower & The Masons: A Preliminary Investigation*, Christian Ministry, Portland.
17. 'Strengthened for victory' 1920, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 41, no. 1, pp. 3–10.
18. 'Tabernacle and Bethel Reception' 1909, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 30, no. 10, p. 149.
19. 'The Floral Display' 1916, *The Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, vol. 37, no. 23, pp. 359–360.
20. *The history of the Cross and Crown emblem* 2012, Mary Baker Eddy Library. Available from: <<https://www.marybakereddylibrary.org/research/history-of-the-cross-and-crown-emblem/>> [18 February 2024].
21. 'Views from the Watch Tower' 1898, *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*,

- vol. 19, no. 20, pp. 299–300.
22. 'Watchman, What of the Night?' 1980, *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, vol. 101, no. 13, pp. 5–11.
  23. 'Yes, This Is the Study Edition!' 2012, *The Watchtower Announcing Jehovah's Kingdom*, vol. 133, no. 2, p. 3.
  24. 'Bozhe Tsarstvo pravyt! (God's Kingdom rules!)' 2014, *Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania*.
  25. 'Vyprovuvannia viry (A test of faith)' 2004, *Probudys!*, vol. 85, no. 4, pp. 12–13.
  26. 'Vse pochalosia z usmishky! (It all started with a smile!)' 2021, *Vartova bashta oholoshuie Tsarstvo Yehovy*, vol. 142, no. 3, p. 25.
  27. 'Chy my zmitsniuemo inshykh na zibranniakh? (Do we strengthen others at meetings?)' 2010, *Vartova bashta oholoshuie Tsarstvo Yehovy*, vol. 131, no. 20, pp. 20–25.